

TOPOGRAFICZNE TŁO OSADNICTWA W KRAKOWIE

*/ Akademia Górniczo-Hutnicza, Wydział Geologii, Geofizyki i Ochrony Środowiska, Zakład Analiz Środowiskowych, Kartografii i Geologii Gospodarczej

Jednym z elementów naturalnego środowiska, bardzo istotnym dla osadnictwa, jest rzeźba powierzchni terenu, a w tym utworzona głównie przez naturalne ciek i sztuczne kanały sieć hydrograficzna. W dzisiejszych granicach administracyjnych miasta leży kilka jednostek fizycznogeograficznych czy geomorfologicznych, ale wczesnośredniowieczne osadnictwo krakowskie rozwijało się głównie na pograniczu Bramy Krakowskiej i Kotliny Sandomierskiej.

Osadnictwo objęło z początku wyżej wznoszące się elementy morfologiczne - wzgórze wawelskie oraz piaszczystą terasę średnią, której płat w obrębie dzisiejszego centrum zwany jest zazwyczaj stożkiem Prądnika. Budują go żwir, piasek ze żwirem i piasek z pojawiającymi się miejscami, zwłaszcza w górnej części, wkładkami mułku i torfu. Ich maksymalna miąższość sięga niemal 30 metrów. Materiał był dostarczany przez różne rzeki, bo wśród żwirów napotkano poziomy zawierające poziomy z otoczkami wapiennymi donoszonymi przez Prądnik czy Rudawę z Wyżyny Krakowskiej oraz poziomy ze żwirami karpackimi o przewodzie piaskowców donoszonymi przez Wisłę.

Stożek Prądnika ku południowi ciągnie się aż po wawelskie wzgórze, ale zarazem w jego osadach kryje się kilka innych, niższych i nie sterczących nad jego powierzchnię wzniesień, zbudowanych z jurajskich i kredowych wapieni i margli. Właśnie dzięki tym wzgórzom, które utrudniały rozmywanie stosunkowo łatwo usuwalnych osadów rzecznych, posiada on najdalszy ku południowi zasięg spośród pozostałych płatów terasy średniej (zob. m. in. też Tyczyńska, 1968; Radwański, 1975).

W miarę postępu badań w stożku Prądnika traktowanym dawniej jako jednorodna terasa, zaczęto z czasem dostrzegać jego wewnętrzne zróżnicowanie polegające na obecności kilku poziomów morfologicznych o różnej wysokości. Najwyższy z nich występuje od okolic Dworca Głównego PKP, przez rejon ulic Szlak, Pędzichów po Kleparz oraz w okolicach ulicy Lubicz, zaś najniższy sięga od rejonu ulicy Łobzowskiej po rejon Muzeum Archeologicznego przy ulicy Senackiej.

Równia zalewowa jest dwustopniowa. Wyższy z nich (terasa rędzinna) odznacza się nierówną powierzchnią urozmaiconą obniżeniami starorzeczy. Niższy stopień (terasa łęgowa) jest w tej chwili nieczytelny. Również zalewową w dolnej części budują osady piaszczysto-żwirowe i piaszczyste,

zwykle o miąższości kilku czasem kilkunastu metrów. Przykrywają je najczęściej pylaste, brunatne mady.

Obok morfologii dyskusję wzbudzał też wiek poszczególnych poziomów terasowych. Czas powstania stożka Prądnika wiązano początkowo z interglacją wielkim oraz zlodowaceniem środkowopolskim, potem zlodowaceniem wisły, wreszcie z młodszą częścią tegoż zlodowacenia. Można jednak wiek najwyższej części stożka powiązać z interglacją eemskim oraz wczesnym glacją zlodowacenia wisły. Równia zalewowa powstawała od późnego glacialu (ok. 15-14 tys. lat temu) przez cały holocen, po czasy współczesne.

Kontrowersyjne są też rekonstrukcje zmian koryt rzek oraz genezy i przekształcania stosunkowo licznych kanałów. Przebieg tych ostatnich był z oczywistych powodów odtwarzany głównie przez historyków i archeologów. Z całą pewnością można podważyć dość powszechny pogląd o przepływie Wisły w czasach historycznych w pobliżu Bramy Szewskiej i Furty Żydowskiej. Można natomiast stwierdzić, że tą rzeką mogła być Rudawa.

Z przedstawionej problematyki rozpoznania czwartorzędowych form i osadów będących naturalnym środowiskiem bytowania człowieka w Krakowie, wynika, że uzupełnień i jednolitej interpretacji wymaga opracowanie fluwialnej rzeźby, litologii osadów, a także rodzaju i chronologii zdarzeń prowadzących do ich powstania. Wymaga to ponownego opracowania map rozprzestrzenienia poszczególnych poziomów terasowych: Wisły, Rudawy, Białuchy i Wilgi, rozpoznania litologii i wieku osadów.